

УДК 658.14/.17:005.334.4]:347.736

Ушеренко С.В.

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу

ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

РИЗИКИ У СФЕРІ НЕПЛАТЕСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Запровадження інституту банкрутства в Україні прийнятим у 1992 році Законом України "Про банкрутство" разом з покладанням функцій реалізації норм цього акту на певні органи центральної влади, включаючи утворення органу зі спеціальним статусом та повноваженнями у питання банкрутства мало забезпечити розв'язання проблем ліквідації неплатоспроможних підприємств або альтернативу – їх фінансове оздоровлення. Водночас, практика дії цього закону виявило низку інституціональних пасток і брак релевантного врегулювання усіх складних організаційних, правових, соціальних, фінансових та інших питань, що виникають з наступом неплатоспроможності підприємства. Це стало приводом внесення чисельних уточнень до термінології з питань банкрутства і відновлення платоспроможності боржника, а також подальшого вирішення цих питань в низці правових норм інсталюваних до деяких актів законодавства.

Корпоратизація низки актів законодавства з питань банкрутства та відновлення платоспроможності боржника, а також окремих їх диспозитивних норм призвели до розроблення і прийняття Кодексу України з процедур банкрутства від 18.10.2018 р. № 2597-VIII [1].

Питання реформування сфери неплатоспроможності підприємств є першочерговим завданням в межах зобов'язань України перед Європейським Союзом. Введення в дію Кодексу спрямовано на вдосконалення процедур банкрутства, забезпечення поліпшення умов ведення бізнесу в Україні, зменшення рівня корупції. Ефективність реалізації положень Кодексу стане ідентифікатором європейської спрямованості України, наявності політичної

волі представників державної влади та можливості до самоорганізації арбітражних керуючих, разом це має сприяти спрощенню низки процедурних питань щодо банкрутства, відновлення платоспроможності підприємств або застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів.

Прозорі правила та можливості реформи банкрутства також надають змогу Україні піднятися на позиції "Захист інвесторів" у рейтингу Doing Business, який є визначальним індикатором інвестиційного клімату в Україні. У 2020 році Україна посідала загальну 64 позицію серед 190 позицій країн світу за рейтингом Doing Business і не зважаючи на позитивну динаміку позицій України у цьому рейтингу (у 2014 році – 112 місце) результат середній, але не найкращий навіть серед країн пострадянського простору. Так, Литва перебуває на 11 місці, Естонія — на 18-му, Латвія — на 19-му, Казахстан — на 25-му. Серед факторів, що визначають невисоку рейтингову позицію України в Doing Business це проблема неплатоспроможності підприємств (146 місце) [2].

Про значущість і кількісний вимір проблеми неплатоспроможності підприємств засвідчено у таких даних. Станом на 01.01.2021 у процедурі банкрутства перебуває 3341 суб'єкт підприємницької діяльності, у тому числі 212 державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 % та 168 проваджень щодо фізичних осіб. Із зазначеної кількості суб'єктів підприємницької діяльності в стадії розпорядження майном перебуває 515 суб'єктів, щодо 133 суб'єктів введено процедуру санації (відновлення платоспроможності) боржника, а 2361 – визнано банкрутами та щодо цих боржників відкрито ліквідаційну процедуру, у стадії реструктуризації боргів перебуває 140 боржників, у стадії погашення боргів 61 боржник, стосовно 131 суб'єкта відкрито провадження з інших підстав. Згідно з інформацією, наданою арбітражними керуючими за формами, станом на 01.01.2021 загальна сума вимог кредиторів боржників, які перебувають у процедурі банкрутства, у тому числі державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує

50 %, становила 670 630 783 856 грн, 31 824 248,95 доларів США та 2 343 762,89 євро. Погашено впродовж звітнього періоду 87 525 237 грн заборгованості із заробітної плати, внаслідок чого заборгованість із виплати заробітної плати станом на 01.01.2021 становила 1 009 506 276 грн.

У межах проваджень у справі про банкрутство стосовно державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 %, фактична сума вимог кредиторів станом на 01.01.2021 становила 20 520 817 320,11 грн. Погашено впродовж IV кварталу 2020 року вимоги кредиторів на суму 194 862 548,11 грн. Упродовж звітнього періоду погашено 33 891 142,29 грн заборгованості із заробітної плати, внаслідок чого заборгованість із виплати заробітної плати станом на 01.01.2021 становила 354 615 079,53 грн.[3].

Удосконалення правового врегулювання питань банкрутства та відновлення платоспроможності підприємств має бути здійснено шляхом аналізу дії усіх процедур банкрутства, як-то : спостереження, фінансове оздоровлення, зовнішнє управління, конкурсне провадження, ліквідаційна процедура, мирова угода.

Практика дії актів законодавства про банкрутство свідчить, що завдяки інституціональних пасток законодавства про банкрутство є ризики перехоплення контролю над власністю шляхом використання фактору простроченою заборгованості підприємства і далі здійснюється недружнє поглинання і злиття підприємства, захоплення активів підприємства зі зміною його менеджменту, що отримало назву рейдерство.

Навмисна фальсифікація процедури банкрутства з метою перерозподілу власності та усунення конкурентів, скориставшись недосконалістю законодавства та дії фактору корупції. Такий спосіб захоплення власності запроваджується для приватних підприємств, які володіють цінним майном, розвиненим сектором збуту продукції, привабливим розташуванням. Водночас, непоодинокі факти фальсифікації процедури банкрутства підприємств державної чи комунальної власності, деякі з яких мають стратегічне значення

чи є бюджетоформуючими для міст. Поширеними способами реалізації сфальшованого банкрутства є менеджментом підприємства штучне заниження обсягу чи вартості збуту продукції, вивід активів за кордон, штучне нагромадження кредитних грошових запозичень без цільових призначень для розвитку виробництва.

Механізмом протидії банкрутству, включаючи сфальшоване банкрутство має стати запровадження контролінгу, як сучасної комплексної технології, застосування якої орієнтовано на досягнення цілей діяльності підприємства шляхом інформаційно-аналітичної і методичної підтримки функціонування підприємств в процесі програмно-цільового, стратегічного та оперативного планування; організації всеосяжного контролю (фінансового, матеріально-технічного забезпечення, збуту продукції та її якості, аудиту господарської діяльності, забезпечення професійної компетентності кадрів); аналізу поточної діяльності та перспектив розвитку; аналізу та оптимізації прийняття управлінських рішень в усіх функціональних сферах діяльності підприємства. Контролінг включає визначення цілей діяльності підприємства в системі виміру цільових показників та організації постійного моніторингу їх значень разом з іншими ключовими техніко-економічними показниками ефективності.

Із запровадженням контролінгу на підприємствах, пов'язано ослаблення чи усунення ризиків фінансової кризи і банкрутства шляхом :

- формування системи попередження та реагування на виявлені ризики кризових явищ і розроблення та застосування антикризових заходів їх подолання;
- розроблення ефективної санаційної концепції та плану санації, що здійснюється в тісному співробітництві із залученим професійним консалтингом;
- організації контролю за реалізацією плану санації та своєчасним виявленням відхилень, додаткових ризиків під час санації з відповідним коригуванням її плану [4].

Існує ймовірність ризиків банкрутства підприємства внаслідок дії на користь рейдера інсайдерів на підприємстві. Для запобігання такого рейдерського захоплення доцільно разом з контролінгом запровадження методології комплаєнсу.

Комплаєнс (англ. compliance згода, узгодженість, відповідність) в Оксфордському словникові англійської мови означає дії у відповідності із запитом або вказівкою, покора (англ. compliance is an action in accordance with a request or command, obedience). Правила, законодавчі норми, етичні цінності, мораль і принципи мають бути згруповані разом і впроваджені як характеристики корпоративної культури на підприємстві. Внутрішній (корпоративний) комплаєнс і етичні програми мають стати альтернативою жорсткої моделі, заснованої на адміністративному законодавстві. Комплаєнс – програми ставлять усунення проблем на новий рівень : від зовнішнього контролю до належного внутрішнього контролю. Це передбачає виявляти проблеми, та їх запобігати, усувати спираючись на регламентацію і забезпечення виконання норм і правил. Впровадження етичних норм, моральних цінностей і принципів, на що націлені комплаєнс-програми, а також виявлення проблем та їх обговорення допомагає досягнути корпоративної культури на підприємстві, формування відповідальності за його розвиток, а також формування соціальної відповідальності підприємства.

Запобігання ризикам заниженої оцінки ліквідаційного майна має бути забезпечення прозорості процедур продажу майна боржника. Складність і закритість таких процедур відлякує потенційних покупців і призводить до заниженої оцінки ліквідаційного майна на користь інсайдерів і збиткам кредиторів. Усунення таких ризиків пов'язуємо з організацією відкритих процедур продажу майна боржників в електронній торговій системі на онлайн-аукціонах за умов конкурсного відбору адміністратора торгової системи. Публічний онлайн-аукціон має запобігти ситуації, коли майно банкрутів продавалось за безцінь.

Питання врегулювання простроченої заборгованості споживачів унормовано Законом України "Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості" від 19.03.2021 р. № 1349-IX [5]. Що свідчить про імператив врегулювання практичних проблем простроченої заборгованості шляхом модернізації законодавства.

Таким чином, інститут банкрутства ще потребує свого удосконалення і це має стати як предметом для наукових розвідок, так і законопроектних ініціатив.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII (зі змінами, чинний) [Електронний ресурс]. Режим доступу :
https://ligazakon.net/document/view/T182597?an=1&ed=2020_02_01
2. Doing Business-2020. Завдяки чому Україна піднялася в рейтингу на 64 сходинку // Економічна правда, 24 жовтня 2019.
3. Інформація Мінюста [Електронний ресурс] Режим доступу :
<https://minjust.gov.ua/>
4. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посібник. – К. : КНЕУ, 2000. – 412 с.
5. Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості" від 19.03.2021 р. Урядовий кур'єр, 26 травня 2021 р. № 99.

УДК 334.78: 336.64

Харченко Є. Ю.,

*аспірант кафедри корпоративних фінансів
і контролінгу ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*

Науковий керівник — Ушеренко С. В.,

*к.е.н., доцент, доцент кафедри корпоративних фінансів
і контролінгу ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*